

12. Mesnevî'de Geçen Üç Şehzade Hikâyesi Ve Şârihlerin Mesnevî'nin Yedinci Cildine Dair Görüşleri¹

Karden KARAKO²

APA: Karakoç, K. (2024). Mesnevî'de Geçen Üç Şehzade Hikâyesi Ve Şârihlerin Mesnevî'nin Yedinci Cildine Dair Görüşleri. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (40), 207-221. <https://doi.org/10.29000/rumelide.1502185>.

Öz

Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sini anlama ve yorumlamaya yönelik çabalar daha Mevlânâ hayattayken başlamış ve günümüze kadar devam edegelmiştir. Bu minvalde çok sayıda şerh kaleme alınmıştır. *Mesnevî* şerhlerinin bazıları *Mesnevî*'nin tamamına yönelikken eserin bir bölümüne veya seçme beyitlerine yapılan çok sayıda kısmî şerhler de vardır. Mevlânâ *Mesnevî*'de sembol ve mecazlarla yüklü temsili bir üslup kullanmış, anlatmak istediklerini hikâyelerin arasına ustaca yerleştirmiştir. *Mesnevî*'de müstakil veya i ie geçmiş çok sayıda hikâye vardır. Bu hikâyelerden biri de *Mesnevî*'nin altıncı cildinin sonunda yer alan Üç Şehzade Hikâyesidir. Bu alışmada *Mesnevî*'nin tamamına şerh yazan Mehmed Murad Nakşibendî'nin *Hülâsâtü's-Şürûh* adlı *Mesnevî* şerhinin altıncı cildinde yer alan Üç Şehzade Hikâyesindeki remiz ve semboller, hikâyenin tasavvufi açılımı yapılıp aynı hikâyenin *Mesnevî*'nin tamamına şerh yazan Şem'i, Ankaravî, Tahirü'l-Mevlevî, Abdülbaki Gölpınarlı, A. Avnî Konuk tarafından nasıl bitirildiği incelenecektir. Söz konusu hikâye *Mesnevî*'nin altıncı cildinin sonunda yer almasından dolayı şârihlerin bu hikâyenin bitişine yönelik yaptıkları şerh *Mesnevî*'nin tartışmalı yedinci cildi ile ilgili görüşlerini de yansıtması açısından önem taşımaktadır.

Anahtar kelimeler: Mevlânâ, *Mesnevî*, Üç Şehzade Hikâyesi, Mehmed Murad Nakşibendî, Yedinci Cilt

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

ıkar atışması: ıkar atışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve alışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin, Oran: %16

Etik şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 02.05.2024-**Kabul Tarihi:** 20.06.2024-**Yayın Tarihi:** 21.06.2024; **DOI:** 10.29000/rumelide.1502185

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / ift Tarafli Körleme

² Doktora Öğrencisi, Niğe Ömer Halisdemir Üniversitesi, Türk Dili Ve Edebiyatı Bölümü / PhD Student, Niğe Ömer Halisdemir University, Department of Turkish Language and Literature (Niğe, Türkiye), kardenkarakoc@yandex.com, **ORCID ID:** <https://orcid.org/0000-0003-4383-7794> **ROR ID:** <https://ror.org/03ejnre35>, **ISNI:** 0000 0001 0700 8038, **Crossreff Funder ID:** 501100010625

The Story of Three Princes in The Mathnawi and Annotatories on Its Seventh Volume by Scholars³

Abstract

Efforts to understand and interpret Mevlânâ's Mathnawi began during his lifetime and have continued to the present day. In this vein, numerous annotatories have been written. While some annotatories address the entirety of the Mathnawi, there are also many partial annotatories focusing on specific sections or selected verses of the work. Mevlânâ employed a symbolic and metaphorical style laden with representations in the Mathnawi, skillfully embedding his intended meanings within the stories. The Mathnawi contains numerous standalone or intertwined stories, one of which is the Story of Three Princes found at the end of the sixth volume of the Mathnawi. This study examines the allegories and symbols in the Story of Three Princes in the sixth volume of Mehmed Murad Nakşibendî's commentary titled "Hülâsâtü'ş-Şürûh," which provides a Sufi interpretation of the story, and how the same story was concluded by commentators such as Şem'î Efendi, Ankaravî, Tahirü'l-Mevlevî, Abdülbaki Gölpınarlı, and A. Avni Konuk, who commented on the entirety of the Mathnawi. Given that this story appears at the end of the sixth volume of the Mathnawi, the manner in which commentators conclude it is significant in reflecting their views on the controversial seventh volume of the Mathnawi.

Keywords: Mevlânâ, the Mathnawi, the Story of Three Princes, Mehmed Murad Nakşibendî, and the 7th Volume

³ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.
Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.
Funding: No external funding was used to support this research.
Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.
Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.
Similarity Report: Received - Turnitin, Rate: 16
Ethics Complaint: editor@rumelide.com
Article Type: Research article, **Article Registration Date:** 02.05.2024-**Acceptance Date:** 20.06.2024-
Publication Date: 21.06.2024; DOI: 10.29000/rumelide.1502185
Peer Review: Two External Referees / Double Blind

Giriş

Mevlânâ'nın derin tasavvufî manalarla örülü *Mesnevî*'sini anlamaya yönelik çabalar Mevlânâ daha hayattayken başlar. Zira o dönemlerde dervişlerin anlaşılması güç yerleri Mevlânâ'ya sordukları bilinmektedir. Nitekim *Fihî Mâfih*'te bir dervişin Mevlânâ'ya bir beytin anlamını sorduğu ve Mevlânâ'nın da beyti açıkladığı görülür. Bu bağlamda düşünüldüğünde *Mesnevî*'nin ilk şârihinin Mevlânâ olduğunu söylemek mümkündür” (Avşar, Zeybek, 2023, s.22).

Mevlânâ'nın sembollerle ve hikâyelerle örülü anlam dünyasını kavrayabilmek için *Mesnevî*'nin şerh edilmesine ihtiyaç olmuştur. Bu kapsamda *Mesnevî*'ye değişik yüzyıllarda Türkçe, Arapça ve Farsça tercüme ve şerhler yazılmıştır. *Mesnevî*'ye yazılan şerh ve tercümelerin bazıları eserin tamamına yönelikken bazıları ise eserin bir kısmına yöneliktir. *Mesnevî*'yi kısmî şerh eden şârihlerin bazıları eserin altı cildinin tamamını şerh etmek için yola çıkmışlar fakat çeşitli sebeplerle şerhlerini tamamlayamamışlardır. Bazı şârihler ise *Mesnevî*'nin birinci cildini veya diğer ciltlerden herhangi birinin tamamını şerh etmişlerdir. *Mesnevî*'den intihâb yoluyla şerh yapan şârihler ise belli bir bölümden veya altı cildin içinden seçtikleri beyitleri şerh etmişlerdir. Edebiyatımızda manzum veya mensur tarzda kaleme alınan kısmî şerhlerin sayısı kırkın üstündedir. Kısmî şerhlerden *Mesnevî*'nin ilk 18 beytinin şerhi yaygındır (Çelik, 2002; Güleç, 2006; Demirel 2007; Özdemir, 2016).

Mesnevî'nin tamamına Sürûrî Farsça, Şeyh Yusuf ise Arapça şerh yazmıştır. *Mesnevî*'nin tamamına Şem'î Efendi (ö. 602/1603), Cân-ı Alem (ö. 17.yy), İsmail Rusûhî-i Ankaravî (ö. 1631/32), Mehmed Murad Nakşibendî (d. 1788-ö. 1848), Avni Konuk (d. 1868-ö. 1938), Tahirü'l-Mevlevî (d. 1877-ö. 1951), Abdülbaki Gölpınarlı (d. 1900-ö. 1982), Türkçe tam şerh yazmıştır (Çelik, 2002; Güleç, 2006; Demirel 2007; Özdemir, 2016).

Son dönemde *Mesnevî*'nin altı cildine şerh yazan şârihler halkasına Hüseyin Top (d.1953) da eklenmiştir. Hüseyin Top 12 ciltlik eserini 2019'da tamamlamıştır.⁴ Cân-ı Alem olarak tanınan Pîr Muhammed Efendi'nin *Hazînetü'l-Ebrâr* adlı eserini bazı araştırmacılar tam şerh olarak alırken bazı araştırmacılar ise eserin *Mesnevî*'nin ilk dört cildinin şerhi olduğunu söylemektedir. *Hazînetü'l-Ebrâr*'ın şu ana kadar bulunan ve üzerinde çalışma yapılan tek cildi dördüncü cildir.⁵ Cân-ı Alem'in eserinin altıncı cildine henüz ulaşılamadığı için bu çalışmada söz konusu bu şerhten yararlanılamamıştır.

Bu çalışmada *Mesnevî*'nin altı cildine şerh yazan 19. yüzyıl divan şairlerinden Mehmed Murad Nakşibendî'nin *Hülâsâtü's-Şürûh* adlı *Mesnevî* şerhinin altıncı cildinde yer alan Üç Şehzade Hikâyesi incelenip aynı hikâyenin Şem'î Efendi, İsmail-i Ankaravî, Avni Konuk, Tahirü'l-Mevlevî ve Abdülbaki Gölpınarlı'nın şerhinde nasıl bitirildiği ele alınacaktır. Söz konusu hikâye *Mesnevî*'nin altıncı cildinde yer almasından dolayı şârihlerin hikâyeyi bitiriş şekli *Mesnevî*'nin tartışmalı yedinci cildinin sıhhatiyle ilgili görüşleri de içermesi açısından önem arz etmektedir. Bu çalışma kapsamında ismi sayılan şârihlerin *Mesnevî*'nin yedinci cildine dair görüşleri ele alınacaktır.

1.Mehmed Murad Nakşibendî ve Hülâsâtü's-Şürûh

Kaynaklarda hayatı hakkında pek fazla bilginin olmadığı Mehmed Murad Nakşibendî'nin hayatıyla ilgili bilgilere kendi eserlerinden ulaşmak mümkündür. *Hülâsâtü's-Şürûh*'un birinci cildinin

⁴ Hüseyin Top (2019). *Mesnevî-i Manevî Şerhi (12 Cilt)*. İstanbul: Rumi Yayınları.

⁵ Detaylı bilgi için bkz. Uçar, A. (2021). *Pîr Muhammed Efendi, Hazînetü'l-Ebrâr, IV. Cilt, İnceleme-Metin-Sözlük*. Doktora tezi, Niğde: Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi.

mukaddimesinde adının Mehmed Murad Nakşibendî olduğunu tekkede çeşitli derslerin yanında *Mesnevî* dersleri verdiğini söylemiştir (Cilt I, İ-vr.1b). *Mâ Hazar* adlı eserinde ise 1788 senesinde bir perşembe gecesi İstanbul'un Çarşamba semtinde dünyaya geldiğini, babasının Murad Molla Tekkesi şeyhlerinden Ahıskalı Abdulhalim Efendi olduğunu ifade etmiştir (Mâ Hazar, vr.1b). İlk eğitimini Murad Molla Tekkesi'nin ikinci postnişini olan babasından alan Mehmed Murad; çok sayıda hocadan ders almış, bir taraftan da *Mesnevî* okumakla meşgul olmuştur. Haftada iki gün hocası Süleyman Vahyî'nin *Mesnevî* dersini takip eden Mehmed Murad'a *Mesnevî*'nin üçüncü cildinin ortasına gelindiğinde *Mesnevî*'yi okutma görevi verilmiştir (Mâ Hazar, vr. 44a). Dârü'l-Mesnevî ve Murad Molla Tekkesi'nde her kesimden insana çeşitli derslerle birlikte *Mesnevî* dersleri veren Mehmed Murad, 1848 yılında vefat etmiş ve Dârü'l-Mesnevî'nin yanına defnedilmiştir (Ahmed L. Efendi, 1999, s.1268).

Mehmed Murad'ın şairlik yönü de vardır. Murad mahlasıyla daha çok tasavvufi içerikli şiirler yazmış ve bir *Dîvân* tertip etmiştir. *Dîvân*'ında ünlü Mesnevî şârihi Ankaravî'den övgüyle bahseden beyitler de vardır.⁶ *Dîvân*, Erol Çamyar tarafından yüksek lisans tezi olarak çalışılmıştır. *Muînü'l-Vaizîn* eserinde Arapça vaazları vardır. Diğer eserleri tercüme ve şerh niteliğindedir. Hayatı boyunca İstanbul'da ikâmet eden ve ilim irşâdla meşgul olup çok sayıda talebe yetiştiren Mehmed Murad'ın en bilindik talebesi Ahmet Cevdet Paşa'dır. Diğer bir öğrencisi ise Hafız Tevfik Efendi'dir.

İsim benzerliğinden dolayı Mehmed Murad Nakşibendî, Murad Molla Tekkesi ve Kütüphanesi'ni inşâ ettiren Kazasker Damadzâde Mehmed Murad Molla (ö. 1778) ve kendisinden bir asır önce yaşayan Murad-ı Buhârî (ö. 1720) ile karıştırılmış ve bu karışıklıktan dolayı Mehmed Murad Nakşibendî'ye ait bazı eserler kütüphane kayıtlarında söz konusu iki kişinin adına kaydedilmiştir (Özdil, 2013: 1009). Bu karışıklığın bir tezâhürü olarak günümüzde yapılan bazı akademik çalışmalarda Mehmed Murad Nakşibendî'nin Murad-ı Buhârî olarak adlandırıldığı görülmektedir.

Mehmed Murad'ın *Mesnevî* şerhinin tam ismi *Hülâsâtü's-Şürûh fi Nihâyeti'l-Vüzûh*'tur. *Mesnevî*'nin altı cildine yazılmış muhtasar şerhlerden biridir. Eserin İstanbul Üniversitesi ve Süleymaniye Yazma Eserler Kütüphanesinde tüm ciltlerinin nüshalarına ulaşılmıştır. İstanbul Üniversitesi 6315 numarada kayıtlı 209 varaktan oluşan nüshanın üzerinde 7. cilt yazıldığı tespit edilmiş; ancak bu nüsha incelendiğinde 6314 numarada kayıtlı altıncı cildin devamı olduğu görülmüştür.⁷

Mehmed Murad, *Hülâsâtü's-Şürûh*'un girişinde, *Mesnevî*'yi Murad Molla Tekkesi'nde ders olarak baştan sona üç defa okuttuktan sonra bir gün öğrencilerin rahatlıkla anlayabileceği muhtasar bir şerh yazmanın hatırına geldiğini, bazı öğrencilerin de böyle bir eseri yazmasını talep etmeleri üzerine eserine başladığını ifade etmiştir (Cilt I, İ-vr.1b). Altıncı cildin sonunda ise kendisinden önce yüze yakın şârihin *Mesnevî*'yi şerh etmek için esere başladığını ancak şerhlerini bitiremediklerini ifade etmiş, Arapça şerh yazan Şeyh Yusuf'u övmüştür. Yine Sürûrî'nin Farsça, Şem'î ve Ankaravî'nin Türkçe olarak şerhini tamamlamaya kâdir olduğunu dile getirmiştir. Kendisinin de "dört şârih-i mükemmilin kalemi olduğu" ve eserini tamamladığı için "ıyd-ı ekber" eylediğini söylemiştir (Cilt VI, S-vr.271b). Mehmed Murad, ismini saydığı dört şârihin eserini göz önünde bulundurarak şerhini yazmış; bu dört şârihin şerhlerinden

⁶ Uluların birisi Hazret-i Şârih idi
Mesnevî'yi şerh idüb sa'yile o hoş- sühan (Çamyar, 2014, s.312)

⁷ Kapatılan Fatih Üniversitesi'nde *Hülâsâtü's-Şürûh* ile ilgili yapılan yüksek lisans tezlerinde ve farklı araştırmacılar tarafından yapılan bazı makale, kitap bölümü gibi çalışmalarda 6. Cilt 188 varak olarak gösterilmiş, 7. Cilt adıyla kayıtlı altıncı cildin devamı olan nüsha çalışmalara dâhil edilmemiştir. Eserin sadece İstanbul Üniversitesi. Yazma Eserlerdeki nüshası esas alınarak hazırlanan söz konusu yüksek lisans tezlerinde eksiksiz olan Süleymaniye nüshası çalışmalara dâhil edilmemiş; eserin altı cildinden seçilen bazı varaklar tek nüsha üzerinden transkripsiyon alfabeti kullanılmadan çalışılmıştır.

özellikle Ankaravî ve Şem'î Efendi'nin şerhine içerik olarak çeşitli atıflarda bulunmuş ve onlardan farklı görüş ortaya koyduğu da olmuştur.

Altı cildin tamamına şerh yazan Mehmed Murad; ciltlerden seçme yapmadan her beyti ayrı ayrı şerh veya tercüme etmiş, beyitleri birleştirerek şerh yapmamıştır. Mehmed Murad'ın birinci cildin dîbâcesinde “*hatır-ı fâtır hutûr eder idi ki muhtasarca bir şerh yazayım.*” (Cilt I, İ-1b) ifadesi çoğu zaman bu eserin özet bir şerh olduğu izlenimi vermiştir. Ancak eserin tamamı incelendiğinde özet bir şerh olmadığı görülmektedir. Mehmed Murad, nüsha farklarından kaynaklanan beyitler dışında altı cildin tamamını ciltlerden seçme yapmadan ve beyitleri birleştirmeden tercüme ve şerh etmiştir. Beyitleri şerh ederken önce *Mesnevî*'nin Farsça beytini vermiş, daha sonra beytin tercümesine ve şerhine geçmiştir. Bazı beyitlerin sadece tercümesini veren Mehmed Murad, gerekli gördüğü beyitlerde klâsik şerh usulüne uygun olarak başta ayet ve hadislerden deliller getirmiş, sonra peygamber ve sahabe hayatlarından, menkıbelerden, tasavvuf bilginlerinden, şairlerden alıntılar yapmıştır. Bunun yanı sıra eğitici ve öğretici kimliğinin doğal yansıması olarak beyitlerde anlaşılması güç veya az bilinen bazı kelime ve kavramların Arapça, Farsça ve Türkçe karşılıklarını, bazı kelimelerin de gramer özelliklerini vermiştir. Kimi zaman döneminin tarihsel ve sosyal olaylarına da değinen Mehmed Murad; atasözü, deyim gibi kültürel ve folklorik öğelerle şerhini zenginleştirmiştir. Nüktedan ve hoş sohbet kişiliğe sahip olan şârih; zaman zaman kendi başından geçen olayları anlatmış, Nasrettin Hoca fıkralarından alıntılara yer vermiştir. Mehmed Murad'ın üslûbunda en dikkat çekici husus tasavvufun en girift konularını en alt zihni seviyenin bile anlayabileceği bir açıklıkta dile getirebilmesidir. Dikkat çekici diğer bir husus eserlerini tamamladığı için övdüğü Şeyh Yusuf, Sürûrî, Şem'î Efendi ve Ankaravî'nin şerhleriyle aynı doğrultuda bir şerh yöntemi izlemesine rağmen zaman zaman bu şerhlerden özellikle Ankaravî'nin şerhinden farklı yorum ve görüş ortaya koyarak kendi has bir tavır sergilemesidir.

Hülâsâtü's-Şürûh'un diğer tam şerhler kadar tanınmamasında onun özet bir şerh olarak düşünülmesinin etkisinin olduğunu söyleyebiliriz. Mehmed Murad'ın eserine *Mesnevî*'nin tamamına yazılmış tercüme ve şerhtir, demek uygun olacaktır.

2. Üç Şehzade Hikâyesi

Üç Şehzade Hikâyesi Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sinin altıncı cildinde yer alan son hikâyedir. Başlangıcı nüshalara göre farklılık gösteren hikâye Mehmed Murad'ın şerhinde altıncı cildin 3603. beytinden başlayıp araya birçok hikâyenin girmesiyle 4939. beyitte son bulmaktadır. Hikâye, yaklaşık olarak altıncı cildin çeyreğini oluşturmaktadır. Üç Şehzade Hikâyesinden hemen sonra kırk beyit kadar süren küçük bir hikâyeye geçilmektedir. *Mesnevî*'de ana hikâyenin küçük küçük hikâyelerle bölündüğü bunların da başka hikâyelere açıldığı fakat sonunda ana hikâyeye dönülerek sözün tamamlandığı ve ana hikâyenin sonlanmasıyla Mevlânâ'nın hikmet dolu sözlerinin olduğu anlatım tarzı hâkimdir. *Mesnevî*'nin geneline hâkim olan bu anlatım tarzını *Mesnevî*'nin ilk 18 beytindeki mesaj olan asıl vatanından ayrı düşmüş ruhun yeniden vatanına dönme arzusu olarak yorumlayabiliriz. Başka bir deyişle “Dönüşümüz ancak O'nadır.” ayetinin⁸ Mevlânâ'nın üslûbuna tezahürüdür, diyebiliriz. Mevlânâ'nın iç içe geçmiş çok sayıda hikâyeyi bir ana hikâyeye bağlaması bir bakıma insanın varoluş hikâyesi olan “Allah'tan gelip Allah'a dönmek” hakikatinin yansıması olarak da algılanabilir. Bu anlatım tarzı okuyucunun meseleyi değişik açılardan tüm yönleriyle görüp mesajı daha iyi idrak etmesini sağlamakla birlikte *Mesnevî*'ye bütüncül bir bakış açısıyla yaklaşmayı da zorunlu kılmaktadır.

⁸ (Bakara, 2/156). <https://acikkuran.com/2/156>.

Bu çalışmaya konu olan Üç Şehzade Hikâyesi *Mesnevî*'deki ana hikâyelerden biridir ve küçürek çok sayıda hikâye ile desteklenmiştir. Üç Şehzade Hikâyesi özet olarak şu şekildedir:

Bir padişahın çok sevdiği basiret sahibi üç oğlu vardır. Padişah bir gün üç şehzadeyi mülkünde bir geziye göndermek ister. Padişah şehzadelere “Benim mülkümde istediğiniz yere gidin; fakat içi sûretlerle dolu olan Hüşrübâ (gönül çelen) adındaki kaleye gitmeyin” diye vasiyet eder. Hüşrübâ adındaki kalenin kalplerini anlamsız arzularla dolduracak resim ve şekillerle süslü olduğunu oraya bir kere giderlerse sonsuza kadar tuzağa düşeceklerini söyler. Üç şehzade babalarının elini öpüp geziye çıkarlar. Kendilerinden emin olan şehzadeler “inşaallah” demezler. Şehzadelerin babalarının Hüşrübâ Kalesine gitmemeleri gerektiğini söyleyene dek akıllarında Hüşrübâ'ya gitmek yoktur. Ancak babaları tarafından yasak kılınan kaleye gitme arzusu şehzadelerin aklını çeler, babalarının ikazına uyacaklarına söz vermelerine rağmen kaleye giderler. Hüşrübâ Kalesinin kara ve deniz tarafına bakan beşer kapısı vardır. Kaleye gelen şehzadeler içi resimlerle dolu kaleyi şaşkın bir şekilde gezerler ve bir kızın görüntüsüne sırlıklam âşık olurlar. O sırada şehzadelerin aklına babalarının uyarısı gelir; ancak iş işten geçmiş, şehzadelerin kızın cazibesine karşı koyacak güçleri kalmamıştır. Şehzadeler, kızı bulmak için yola koyulurlar. Uzun bir yolculuktan ve arayıştan sonra şehzadelerin karşısına bir ihtiyar çıkar. İhtiyar, aradıkları kızın Çin padişahının kızı olduğunu ve padişahın kızını kimsenin görmesine izin vermediğini söyler. Şehzadeler ise Çin'e gitmekten vazgeçmezler ve oraya gidene kadar sabırlı olmaya karar verirler. Yolculuk esnasında şehzadeler aralarında özel bir dil kullanırlar ve sırlarını gizlerler. Şehzadeler yolda Çin padişahının kendisinin bir kızı olduğunu inkâr ettiğini ve bir kızı olduğunu delil getirmeden iddia edenlerin kafasını kopardığını işitirler. Bu söylentilere rağmen büyük şehzade daha fazla dayanamayıp şaşkın bir şekilde Çin padişahının huzuruna çıkar. Padişahın her şeyden haberi vardır. Padişahın ihtişamından sersemleyen büyük şehzade şaşkın bir halde padişahın yanında kalır ve sonunda beklenti ıstırabıyla ölür. Küçük şehzade hasta olduğu için büyük şehzadenin cenazesine katılamaz. İkinci şehzade ise büyük şehzadenin cenazesine gelir ve padişahın etkisi altında kalır. Harikulâde haller tecrübe eden ikinci şehzadenin kibri artar, mağrurlanır. Padişah şehzadenin bu nankörlüğü ve kibri yüzünden acı çeker ve şehzadeyi öldürür. Böylece ikinci şehzade öldükten sonra sevgiliyle bir olur.

Mevlânâ, üçüncü şehzadenin halini bir beyitle anlattıktan sonra üçüncü şehzadenin durumunu daha da açıklığa kavuşturacak “babalarının ölümünden sonra malımı en miskin olan evladım alsın” diye vasiyette bulunan üç oğlunun hikâyesine giriş yapar. Bu hikâyeye göre bir adamın üç oğlu vardır. Öleceğini anlayan adam üç oğlunu yanına çağırıp “ben öldükten sonra mirasımı en miskin evladım alsın.” diye vasiyet eder ve oğullarına çok sayıda öğüt verdikten sonra vefat eder. Çocuklar babalarının ölümünden sonra kadiya “ey kerem sahibi kadı biz babamızın emrinden çıkmayız, İsmail gibi teslimiyet içerisinde oluruz.” kabilinden sözler söylerler. Kadı ise onlara “her biriniz aklını ve zekâsını kullanarak tembellik seviyesini anlatan bir söz söyleyin ki böylece kimin tembel olduğunu anlayalım. Şüphesiz dil gönlün perdesidir, perde kımlıdayınca sırlara ulaşılır.” der. Üç kardeşten birincisi kadiya bir insanı konuşma tarzından anlayacağını konuşmazsa da üç gün içinde onun kim olduğunu anlayabileceğini söyler. İkinci çocuk bir insanın nasıl biri olduğunu söz söylese anlayabileceğini söz söylemezse onu zorla konuşturacağını ifade eder. Kadı ikinci çocuğa eğer senin kurnazlığını ve hile yaptığını duymuşsa ve ağzını kapayıp susarsa ne yaparsın? der. Çocuk, onun karşısında susar otururum, diye cevap verir.⁹ Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sinin altıncı cildi bu şekilde bitmektedir.

⁹ “Kadının üçüncü çocuğa soru yöneltip yöneltmediğiyle ilgili şârihler farklı görüşler ortaya koymuştur. Yukarıdaki hikâye Mehmed Murad'ın şerhine göre özetlenmiştir.

3.Hikâyedeki Remiz ve Semboller

Mesnevî’deki hikâyelerin temelinde görünenlerin (zâhir) ardında görünmeyen (bâtın) mânâlar vardır. Başka bir deyişle *Mesnevî*’deki hikâyeler sûret-mânâ ekseninde şekillenir ve hikâyeler bir göstergeden ibarettir. Mevlânâ, sûrete bakmayıp nazarın sözlerin asıl mânâsına çevrilmesi gerektiği hususunda okuyucuyu sürekli ikaz eder. Ama her zaman sözlerin manasına ulaşmak ve mana denizinden inciler devşirmek kolay olmaz. Mevlânâ’nın dalgalı bir denizi andıran ve sürekli değişkenlik gösteren üslubu perdeler altına gizlenmiş mânâyâ ulaşmayı güçleştirebilir. Bazen de hikâyedeki diyaloglarda kişiler öyle delil ve öneriler ortaya koyarlar ki okuyucu hangi kişiyi dinlese onun haklı olduğunu düşünür.

Üç Şehzade Hikâyesi’ndeki remiz ve sembolleri Mehmed Murad Nakşibendî’nin şerhinden¹⁰ hareketle şöyle sıralayabiliriz:

Kal'a-ı Hüsrübâ/kal'a-ı zatü's-suver: Hüsrübâ vasf-ı terkîbi olarak akl kapucu dimekdür ve Kal'a-yı Hüsrübâdan murâd dünyâdur (Cilt VI, S-vr.201a).

Pâdişâh (oğullarına nasihat eden padişah): Pâdişâhdan murâd vâris-i Muhammedî olan Halife-yi Resûl-i Kibriyâdur (Cilt 6 VI, S-vr.201a).

Üç Şehzade: Se püserden murâd o halîfenin mürîdleri ve muhibleri olan kimselerdür (Cilt VI, S-vr.201a).

Kal'a-ı Hüsrübâ'nın Kapıları:

Vücûd-ı insânın dahı on aded kapısı vardır. Beş adedi cânib-i berre güşâd olunmuşdur ki havâss-ı hamse-yi zâhiredür. Zîrâ havâss-ı hamse-yi zâhire ile idrâk olunan mubsırât ve mesmû'ât ve meşmû'mât mezmûkât ve melmûsât berre mensûb olan şey' gibidür ve denî şey'lerdür ve kal'a-yı vücûd-ı insânın beş kapısı ki bahr cânibine güşâd olunmuşdur. Anlardan murâd havâss-ı hamse-yi bâtnadur ki bunlar ile bahrî olan şey'ler ve şerîf olan nesnelere idrâk olunur. Zîrâ insân ilm-i zâhir ve ilm-i bâtnı avâlim-i gaybiyeyi bu havâs ile idrâk ider ve umûr-ı şerîfeyi havâss-ı zâhire ile idrâk idemez. Bu cihetden havâss-ı zâhire kara cânibinden açılmış kapu gibi olur ve havâss-ı bâtna deryâ tarafına açılmış kapu gibi olur. Hâsılı şu beyit ile Hazret-i Mevlânâ *kuddise sırruhu* efendimizin vücûd-ı insânı kasd eylediği mahall-i şübhe degildür” (Cilt VI, S-vr.206a).

Hikâyeyi tasavvufî açıdan yorumlarsak hikâyede üç şehzade, babalarının mesabesinde Hz. Muhammed’in yoluna bağlı ve onun vârisi olan bir insân-ı kâmile intisap ederek Hak yolunda sülûk eden üç sâliki simgelemektedir. Ancak bu üç şehzade ayrı ayrı yol izlemiştir:

Büyük şehzade: Zâhirî amellere değer veren, sûretlere bağlı kalan ve mânâyâ teveccüh etmeyen bir sâliki simgeler ki bu tasavvufta sâlikin başlangıçtaki halidir.

Yolun başlangıcında olan sûfiye *mübtedî* denmiştir. Sûfinin bidâyetindeki hazırlık ve ciddiyet nihâyetindeki kemâl ve mükemmelliği belirler. Sûfinin sülûk yolunda karşılaştığı zorluk ve imtihanlar sonucu yolunu kaybedip saptırmasının sebebi büyük sûfilere göre bidâyetindeki ciddiyet ve samimiyetle alakalıdır. Tam bir dönüş ve samimiyetle başlangıç yapmayan sûfi yola devam edemez (Uludağ, 2010:127; 1992:132).

Sûret ve mânâyı birleştiremeyen büyük şehzade seyr-i sülûkunu tamamlayamadan ölmüştür.

¹⁰ Bu çalışmada *Hülâsâtü’ş-Şürûh*’un Süleymaniye nüshası “S”, İstanbul Üniversitesi nüshası “İ” ile gösterilmiştir.

İkinci şehzade: Mübtedî ve müntehî arasında yer alan sâlik bu yolda mesafe kat eden kimsedir (Uludağ, 2010, s.127). Bu grupta yer alan sâlikler kötü huylardan uzaklaşıp kalbin ve ruhun temizlenmesine çalışırlar. Tâbî olduğu insân-ı kâmilin nazarıyla bazı hâller keşfeder, birtakım marifetlere erişirler. Ancak nefislerinden tam olarak halâs olamadıkları için bu keşiflerden hoşlanıp kendilerinin yüksek bir makama ulaştıklarını zannederler. “Seyr-i sülûkte bir makamın edebî makam tam olarak gerçekleştirilmeden bir üst makama göz dikmemektir. Aksi durumda makamdaki eksiklik daha sonraki makamlarda da devam ederek sülûkun nihâyetini olumsuz etkiler” (Uludağ, 2010, s.127). Sâlikin bu hâli yegâne amacı sâliki nefsinin tehlikeli geçitlerinden geçirmek olan insan-ı kâmilin gönlünü incitir ve sâlikin ruhuna manevi bir darbe vurur. İnsân-ı kâmilin ruhunun sâlikin ruhuna vurduğu manevi darbe sâliki keşif mertebesinden düşürür. İkinci şehzade orta halli bir sâliki simgeler. “Bidâyet ve nihâyet arasındaki sûfiye ehl-i vasat da denilmiştir” (Uludağ, 2007, s.102). İkinci şehzade her ne kadar mânâyâ teveccüh etmişse de sûret ve mânâyı birleştiremeden ölüp Hakk’a kavuşmuştur.

Üçüncü şehzade: Aşk ehlinde olan sâliki simgeler. Böyle sâlikler “Ölmeden önce ölünüz” sırrına vâsıl olmuş, mevt-i ihtiyârîyle ölüp sûret ve mânâyı idrâk ederek Hakk’a kavuşmuştur. Bu, Hak âşığının seyr-i sülûkunda ulaşabileceği en nihai noktadır.

Hüşrûbâ Kalesi: İçi resimlerle dolu Hüşrûba Kalesi, nefsin esir ettiği insanî kabiliyetleri ve eşyanın yalnızca sûretleri içinde kavrandığı bir ülkeyi ya da âlemi sembolize etmektedir.

Hüşrûba Kalesinin kara tarafına bakan beş kapısı insandaki beş duyu organıyla algılanan dış âlemi, maddî âlemi; denize bakan beş kapısı ise mânâ âlemini, gizli ve ilahi sırları ifade etmektedir.

Üç Şehzade Hikâyesinde üçüncü şehzadeden hemen sonra “ölümünden sonra malımı en miskin evladım alsın diye vasiyette bulunan baba ve üç oğlanın hikâyesine” geçilir. Bu hikâyede, iki şehzade dünya için çalışan ve tedbir alan kişileri üçüncü şehzade gerçeği anlamakta ve hakikati aramakta çalışkan, fakat dünya nimetlerini elde etmekte tembel olan kişiyi sembolize eder.

4.Şârihlere Göre Üç Şehzade Hikâyesinin Sonu

Şem’î Efendi

Şem’î Efendi, “Mirasımı ölümünden sonra en miskin evladım alsın” diye vasiyette bulunan babanın ve üç oğlanın hikâyesinin son beytini “zîrâ ki kalbden kalb cânibine revzene vardur ya’nî mine’l-kalbi ile’l-kalbi revzeneh hasebince râh-ı derîçe vardur şeklinde tercüme ettikten sonra beytin şerhine geçmiştir” (Yilter, 2016: 2001). Şem’î Efendi’ye göre kadı iki çocuğu sözlerinden anlar ki bu iki kardeş hile ve tedbir sahibidir. Üçüncü çocuk ise ebleh ve tembel olduğu için kadı mirası üçüncü çocuğa verir.

“Bila-şek pes kâdî bu iki birâderi sözlerinden bildi ki bu iki birâder bisyârdandur ve keyd ü mekr ü rezy-i tedbir sâhibleridür ve anların üçüncü birâderi anlar gibi degüldür. Belki şehzâde-yi kûçegîn gibi kâhil ü eblehrekür. Pes kâdî pederün metâ’ u sîm ü zerini buna hükm eyledi” (Yilter, 2016, s. 2001).

Bu beytin şerhiyle üçüncü çocuğun hikâyesini tamamlayan Şem’î Efendi, iki beyit daha şerh eder ve Mevlânâ’nın ölümü yaklaştığı için *Mesnevî’yi* tamama erıştirdiğini ifade eder.

“Hazret-i Mevlânâ kaddesallâhu sırruhu’l-azîz dünyâdan rihleti kendüsine ma’lûm olduğudur. Lâcerem kitâbdan ferâğat idüp rihlet tedârikinde oldı” (Yilter, 2016, s. 2001).

Şemî Efendi, Sultan Veled'in *Mesnevî*'nin sonuna eklediği beyitleri ve şerhleri vererek eserini tamamlamıştır.

İsmail-i Ankaravî

Ankaravî, altıncı cildin son beytinin şerhinde Mevlânâ'nın; ölümünden sonra malını en miskin çocuğunun almasını vasiyet eden babanın hikâyesinde üç çocuktan ikisinin durumunun nazma getirildiğini, üçüncü çocuğun sırrının gizli kaldığını ve beyân edilmediğini ifade etmektedir:

“Ol vefât eyleyen şahsun evlâdının ikisinin hâlini ve mertebelerini beyân eylediler ve anların her birinin kâhilter ve âkilter olmaları ne mertebede idüğünü nazma getirüb söylediler likin ol üçüncü püserün sırrı nihufte oldı ve gizlü kaldı ve ol Hazret üçüncü püserün sırrını nutka getirüb beyân eylemedi. Hattâ ba'zı kimseler Hazret-i Mevlânâya bu mahalle geldükde vefât eylemeğe karîb oldı anunçün ol üçüncü püserün sırrını söylemedi ve anun hâlini ve râzını anunçün keşf eylemedi dimişlerdür ve Sultân Veled Hazretlerinin kaddesallâhu sırrahu'l-azîz bu cild-i sâdisün âhirinde buyurdıkları ebyât-ı şerîfe bu ma'nâya delâlet ü şehâdet kılur zann eylemişlerdür” (Güngör, 2019, s. 2220).

Ankaravî, üçüncü çocuğun sükût etmesinin onun cümleden akıllı olduğunu gösterdiğini ve kadının mirası ona verdiğini dolayısıyla da hikâyenin altıncı ciltte tamamlandığını ve yedinci cilde söz konusu hikâyeye bu sebepten başlanılmadığını ifade etmektedir:

“fidibâcetü'l-cildü's-sâbi' belki Hazret-i Mevlânânun ol se püserden birinin sırrını söylememeleri ve anun hâlini nutka getirüb beyân eylememelerinde nükte budur ki ol şahsun nutka gelmeyen ve tekellüm kılmayan oğl ol iki birâderlerinden ziyâde âkilter ve kâhilter idi. Hattâ anun akl u ma'rifeti kâhillükde anı bir mertebeye irişdürmüş ki gayrun hâlini bilmek degül kendünün hâlini dahı keşf ü beyân eylemeden fâriğ kılmış ve hamûş eylemiş ve kendünün ziyâde hâmûş olması anun cümleden kâhilter olmasına delâlet ü şehâdet kılmış. Pes bu makâmda lisân-ı hâlle bu ma'nâya delâlet eyler ki kâdi anun hâmûş olduğun ve şamt u sükût kıldugun görüb anun cümleden kâhilter olduğına vâkıf u ârif olub pederinin mîrâsını ana hükm eylemişdür” (Güngör, 2019, s. 2222).

Ankaravî, isim belirtmeden bazı şârihlerin Mevlânâ'nın ömrü yetmediği için *Mesnevî*'yi yarım bıraktı görüşüne katılmaz ve Mevlânâ'nın altıncı cildi bitirdikten sonra dört yıl daha yaşadığını söyler:

“Ol se püserden birinin sırrını ihfâ kılduklarında fevrî vefâtları karîb olub muhtazar olmalarına delîl ü şâhid olmaz” (Güngör, 2019, s. 2222).

“Cild-i sâdisi tamâm eyledüklerinden şonra dört yıl dahı hayâtda olub altı yüz altmış iki târihinde vefât eylemişlerdür” (Güngör, 2019, s. 2222).

Mehmed Murad Nakşibendî

Mehmed Murad, altıncı cildin son beytinin şerhinde üçüncü çocuğun sükût etmesi görüşüne karşı çıkmaktadır. Mehmed Murad'a göre kadı üçüncü çocuğa soru sormadığı için bu hikâye yarım kalmıştır. Mehmed Murad, Ankaravî'nin üçüncü çocuğun sükût etmesi ve *Mesnevî*'nin tamamlanması görüşüne karşı çıkmıştır.

“Ma'lûm ola ki üçüncü veledin hâli beyân olunmayup bu cihetden *Kitâb-ı Mesnevî* tamâm degildür dimişler. Şârih-i Mevlevî Şeyh İsmâ'il-i Ankaravî *kuddise sırruhu* şerhinin âhirinde yazmışlar ki üçüncü veled sükût eyledi ve hiçbir nesne söylemedi ise anın sükûtundan kâdi âkil olduğunı cezm eyledi. Zirâ âkilin kârî sükûtdur hâkim dahı mîrâsı ana virdi ve pederlerinin vasiyyetini anın hakkında icrâ eyledi böyle oldığı ma'lûm ve mu'în olduğundan üçüncü veledin hâlini beyân buyurmadılar. Bu sûrette *Mesnevî-i Şerîf* tamâmdur diyü tahrîr ve beyân buyurmuşlar. Fakir dirim ki eger kâdi veled-i sâlise su'âl itmiş olaydı o veled dahı sükût idüp cevâb virir miydi o zamân buyurdıkları yirinde ve lâynkında

kelâm olmuş olur idi lîkin ana su'âl teveccüh itmedi ki sükût itdiginden âkil olduğu kâdînin indinde sâbit olup mîrâsı ana virmiş ola” (Cilt 6, S-271b).

Mehmed Murad; Şeyh İsa Efendi'nin *Mesnevî*'nin sonuna yazdığı iki beyti ve şerhini vermiş, bu iki beytin şerhinde altıncı cildin yarım kalmışken yedinci cildin olamayacağını kesin bir dille ifade etmiş, yedinci cildin olabilmesi için Mevlânâ'nın öncelikle altı cildi tamamlaması gerektiğini savunmuştur.

“Şeyh İsa Efendi *kuddise sırruhu* Hazretlerinin *Mesnevî-i Şerîfi* bu fakîrin indinde olmağa hâtimesine şu iki beyti yazmışlardır” (Cilt 6, S-271b).

“Ma'nâsı bu bu hikâyenin bâkî beyânı ve şerhi vardır ve lîkin kalbim söylemekden bağlanmış oldu ve bundan gayri kelâm kalbimden taşra ya'nî lisânıma gelmiyor ve gayri söz söylemege niyetim yokdur çünkü Cenâb-ı Hakkın fazlıyla *Kitâb-ı Mesnevî* buraya ve bu beyâna reside oldu. Ey Hüsâmeddîn sözi burada hatem eyle gayri söz söylemeyelim. İşte benim bildiğim budur. Allâhu Te'âlâ Hazretleri hakka ve sevâba a'lemdir demek olur ve bu beytin altına nüsha dörd diyü yazmışlar. Şu iki beyit dahı delâlet ider ki üçüncü veledin hâlini söylememişler. Anın hâli mektûm kalmış bu sûretde hikâye nâkıs kalmış olur. Cild-i sâdis böyle olunca bilmem *Mesnevî-i Şerîfin* cild-i sâbi' ne güne olur. Eger cild-i sâbi' söyleyecek ve te'lîf buyuracak olaydı evvelâ cild-i sâdisin âhirinde olan bu hikâyeyi tekmil buyururlar idi. Ba'de cild-i sâbi'e şürû' iderler idi” (Cilt 6, S-271b).

Mehmed Murad, altıncı cildin sonunda *Mesnevî*'nin yedinci cildini reddettiği gibi yine altı cildin başlarında bulunan üçüncü beytin şerhinde de bu konuyla ilgili görüşlerine yer vermiştir:

“Şârih Şem'î Efendi bu beyit ile *Mesnevî-yi Şerîfin* altı cild olduğunu ve ziyâde olmadığını istidlâl eylediler ve istidlâlî dahı hakdur ve vâki'dür. Nitekim mısra'-ı sâni tasrih itmişdür. Şârih-i Mevlevî kısm-ı sâbi' olduğına muzır olmağa redd itmişdür velâkin reddi yirinde degildür” (Cilt 6, S-3a).

Mehmed Murad, diğer şârihlerden farklı olarak *Mesnevî*'nin tamamlanmadığını, yarım kaldığını savunmuştur. *Mesnevî*'nin tamamına şerh yazan söz konusu diğer şârihler üçüncü çocuğun sükût ettiğini dolasıyla da mirası onun aldığını söylerken Mehmed Murad, üçüncü çocuğa kadının soru yöneltmediğini böyle bir durumda da hikâyenin yarım kaldığını dile getirerek diğer şârihlerden farklı bir görüş ortaya koymuştur. *Mesnevî*'nin tamamlanmadığını düşündüğünden olsa gerek Sultan Veled'in *Mesnevî*'nin sonuna yazdığı hatimeyi ve beyitleri şerhine almamıştır.

Avni Konuk

Avni Konuk, altıncı cildin sonunda üç şehzadeden ikisinin başına gelenlerin anlatıldığını ancak üçüncü şehzade halinin meskût bırakıldığını ifade etmektedir:

“Cenâb-ı Pîr üç şehzâdeden ikisinin sergüzeştini beyân buyurduğu hâlde üçüncü şehzâde hakkında yukarıda 4895 numaralı beyitte yani ‘O üçün en tembeli o üçüncü idi, sureti ve ma'nâyı külliyyen o kaptı.’ buyurmuşlar ve onun sergüzeştini meskût bırakmışlardır” (Konuk, 2011, s.326).

Konuk, şerhinin devamında ölümünden sonra malını en tembel oğlunun almasını vasiyet eden baba ve üç oğlunun kıssasının dahi bu üç şehzade hikâyesinin diğer bir misâli olduğunu bildirmiş ve Üç Şehzade Hikâyesinde üçüncü çocuğun hâlinin meskût bırakılması gibi söz konusu hikâyedeki üçüncü çocuğun da hikâyesinin meskût bırakıldığını söyleyerek iki hikâye arasında bağlantı kurmuştur:

“Üç evladı olup malını en tembeline vasiyet eden şahsın kıssası dahi bu Üç Şehzade Hikâyesinin diğer bir misâl ile zübdesidir. Nitekim iki evlâdın kadı huzurunda beyânatı mezkûr olduğu halde üçüncünün hali üçüncü şehzadedeki gibi meskût bırakılmıştır. Zira ehl-i aşkın halini söz ile anlatmak mümkün değildir” (Konuk, 2011, s. 327).

Konuk, üçüncü oğlanın sükût ettiğini dolayısıyla da altıncı cildin tamamlandığını, yarım bırakılmadığını savunmuştur. Bu bakımdan kendinden önceki şârihlerden Şem’î Efendi ve Ankaravî ile aynı görüşü savunmuştur.

“Mesnevî-i Şerîf bu altı cild ile hitâm bulmuştur ve kassalar nâtamâm bırakılmış değildir. Belki kassaların mütebâkîsi elfâz ile anlatılmak mümkün olmadığı için meskût bırakılmıştır” (Konuk, 2011, s. 328).

Konuk, şerhinin sonunda Sultan Veled’in *Mesnevî*’ye yazdığı beyitleri vererek *Mesnevî*’nin yedinci cildi olabileceğine karşı çıkmıştır.

“Bu şerhin nihâyetine Sultan Veled Efendimizin Mesnevî-i Şerîf hakkındaki Hatime’lerinin ilhâkını fâideli gördüm. Zira bu hâtimelyi okuyanlar artık Mesnevî-i Şerîf’in yedinci cildi olmadığına kat’an kanâat getirirler” (Konuk, 2011, s. 328).

Konuk, *Mesnevî*’nin tartışmalı yedinci cildi ile ilgili görüşlerini sadece eserinin sonunda değil şerhinin başka yerlerinde de dile getirmiştir. Ankaravî’nin yedinci cildi IV. Murad’ın zorlaması ve baskısıyla yazdığını, yedinci cildin sahte olduğunu ve aslı olmadığını ifade etmiştir (Konuk, 2006, s. 39-41).

Tahirü’l-Mevlevî

Tahirü’l-Mevlevî; malını en miskin evladım alsın diye vasiyette bulunan babanın ve üç oğlunun hikâyesinde üçüncü çocuğun sükût ettiğini ve *Mesnevî*’nin altı ciltte tamamlandığını ve yedinci cildin uydurma olduğunu dile getirmiştir. Eserini Sultan Veled’in *Mesnevî*’nin sonuna yazdığı beyitlerin şerhiyle bitirmiştir.

“Burada Mesnevî-i Şerîf hitam buldu. Altıncı cildin sonu, *Mesnevî*’nin sonu demektir. Hz. Mevlânâ’ya isnat edilen bir yedinci cilt *Mesnevî* varsa da, bu *Mesnevî* uydurma bir *Mesnevî*’dir. Şöyle ki altıncı cilt *Mesnevî*’den yüzlerce beyit alınmış, birinci ve üçüncü *Mesnevî* ciltlerinde bulunan bazı hikâyeler kendi görüşlerine uydurularak değiştirilmiş, bu sûretle İslâm’a uymayan bazı inançlar Mevlânâ’ya isnat edilerek, müminler yanlış görüşlere, yanlış inanışlara sürüklenmek istenmiştir (6. Defter, s.252).

Aldülbaki Gölpınarlı

Gölpınarlı, Üç Şehzade Hikâyesinde üçüncü şehzadenin âkıbetini değişik açılardan ele almıştır. Üç Şehzade Hikâyesinde üçüncü ve en küçük şehzadenin içi boş bir at yaptırıp bunun içine girip kızın odasına vardığını, istenen nişâneleri fazlasıyla alıp padişaha arz ettiğinin ve kıza kavuştuğunun padişahın ise nişâneleri görünce öldüğünün ve şehzadenin padişah olduğunun *Makaalât*’ta anlatıldığını ifade etmiştir (Gölpınarlı, 1990, s. 742).

Yine Gölpınarlı, “Allah bilir ya en küçük çocuk ‘Ben insanı söz söylemeden anlarım, içinden geçeni bilirim diyecek ‘Mü’minin anlayışından sakının; çünkü o üstün ve ulular ulusu Allah’ın nuruyla bakar, görür.’ hadisini dile getirecekti ve babasının mirasını alacaktı.” sözleriyle üçüncü oğlanın hikâyesinin bittiğini dile getirmiştir (Gölpınarlı, 1990, s. 742-743). Gölpınarlı, şerhinin sonuna Sultan Veled’in *Mesnevî*’nin sonuna yazdığı beyitleri ekleyerek eserini tamamlamıştır.

Gölpınarlı, eserini oluştururken esas aldığı aslı nüshanın başında “*Tamâmet-i Kitâbü’l-Muvattadi’l-kerîm*” ifadesinin yer aldığını söyleyerek yukarıda saydığı delillerle *Mesnevî*’nin altı cilt olduğunu ve burada tamamlandığını savunmuştur (Gölpınarlı, 1990, s. 741-742).

Günümüzde de *Mesnevî*'nin yedinci cildine dair görüşler ortaya konulmuştur. İsa Çelik, “*Mesnevî*'nin Yedinci Cildi Üzerine” başlıklı makalesinde¹¹ yedinci cildin olamayacağına dair çok sayıda kişinin görüşünü delilleriyle aktardıktan sonra Hüsameddin Çelebi tarafından yazılan ilk *Mesnevî*'den istinsah edilen eski nüshanın altı cilt olması, Sultan Veled'in *Mesnevî*'nin sonuna yazdığı beyitlerde altıncı cildin niçin tamamlanamadığı ile ilgili Mevlânâ ile aralarında geçen konuşma, yedinci ciltteki mana düşüklükleri, Şeyh-i Ekber'e Şeyh-i Ekfer denilmesi, tasavvufa dair hakarete varacak şekilde ifadelerin kullanılması gibi hususlardan dolayı yedinci cildin Mevlânâ'ya ait olmadığını savunmuştur.

Dilaver Gürer, *Mesnevî*'nin son hikâyesi olan Üç Şehzade Hikâyesi'nde¹² sükût eden üçüncü şehzadenin durumunu aşkın dile gelmeyişi olarak yorumlamış ve aşkın anlatılmazlığı bağlamında üçüncü şehzadenin Mevlânâ'yı temsil ettiğini ifade etmiştir. Gürer'e göre Üç Şehzade Hikâyesi yarım kalmamış ve *Mesnevî* altı ciltte tamamlanmıştır. Bir diğer araştırmacı Mehmet Ünal, makalesinde¹³ *Mesnevî*'nin yedinci cildinin sıhhati ile ilgili görüş ve tespitleri incelemiştir. Gerek eski yazarlar gerek günümüz araştırmacı ve yazarları *Mesnevî*'nin altı cilt olduğunu savunmuş, yedinci cildi reddetmiştir.

Sonuç

Mesnevî'de irili ufaklı çok sayıda hikâye iç içe geçmiş, verilmek istenen mesaj sembol ve hikâyeler aracılığıyla aktarılmıştır. Bu çalışmada *Mesnevî*'nin altıncı cildinin son hikâyesi olan Üç Şehzade Hikâyesi ve bu hikâyenin tamamlayıcısı olan ölümünden sonra malını en tembel oğlunun almasını vasiyet eden baba ve üç oğlunun hikâyesinin özeti, hikâyedeki remiz ve semboller ve hikâyenin tasavvufi açılımı verilmiştir.

Üç Şehzade Hikâyesi *Mesnevî*'nin altıncı cildinin sonunda yer almasından dolayı hikâyenin bitiriliş şekli ve *Mesnevî*'nin tartışmalı yedinci cildi ile ilgili farklı görüşler vardır. Bu çalışmada hikâyenin altıncı ciltte yer almasından dolayı *Mesnevî*'nin tamamına Türkçe şerh yazan şârihlerin şerhleri esas alınmıştır.

Şem'i Efendi, malını en tembel çocuğunun almasını isteyen baba ve üç oğlanın hikâyesinde kadının iki çocuğun hile ve tedbir sahibi, üçüncü çocuğun ise kâhil (tembel) oluşunu onların sözlerinden ve davranışlarından anladığını ve mirası üçüncü çocuğa verdiğini dile getirerek hikâyenin yarım kalmadığını ve *Mesnevî*'nin burada tamamlandığını savunmuştur. Şem'i Efendi, şerhinin sonuna Sultan Veled'in *Mesnevî*'ye yazdığı beyitleri ekleyerek eserini bitirmiştir.

Ankaravî, malını en tembel çocuğunun almasını isteyen baba ve üç oğlanın hikâyesinde iki çocuğun hikâyesinin dile getirildiğini ancak üçüncü çocuğun sırrının gizli kaldığını ve beyan edilmediğini ifade etmiştir. Ankaravî'ye göre üçüncü çocuk sükût etmiştir. Ankaravî, üçüncü çocuğun sükût etmesinin onun cümleden akıllı olduğunu gösterdiğini ve kadının mirası ona verdiğini dolayısıyla da hikâyenin altıncı ciltte tamamlandığını ve yedinci cilde söz konusu hikâyeye bu sebepten başlanılmadığını ifade etmektedir. Ankaravî, bazı şârihlerin Sultan Veled'in *Mesnevî*'nin sonuna yazdığı beyitlere bakarak Mevlânâ'nın ölümü yakın olduğu için üçüncü oğlanın hikâyesini tamamlanamadığı ve *Mesnevî*'nin yarım kaldığı görüşüne karşı çıkmış; Mevlânâ'nın altıncı cildi bitirdikten sonra dört yıl daha yaşadığını ifade etmiştir. Ankaravî, *Mesnevî*'nin tartışmalı yedinci cildine de şerh yazmıştır.

¹¹ Çelik, İ. (2002). Mevlânâ'nın Mesnevisi'nin Yedinci Cildi Üzerine. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S.20, s.85-98.

¹² Gürer, D. (2010). Mesnevî'nin Son Hikâyesi Işığında Aşkın Anlatılmazlığı ya da Mesnevî Neden Sonlandırılmamıştır?. *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, 1(25), 133-143.

¹³ Ünal, M. (2016). Mesnevî'nin Yedinci Cildinin Sıhhati ile İlgili Görüş ve Tespitler. *Journal of International Social Research*, Vol 9, Issue 42, p.395.

Avni Konuk, üçüncü oğlanın sükût ettiğini Üç Şehzade Hikâyesindeki üçüncü şehzadenin hikâyesiyle ilişkilendirerek açıklamıştır. Konuk, üçüncü çocuğun sükût ettiği için kadının onun âkil olduğunu anladığını böylelikle hikâyenin bittiğini ve altıncı cildin tamamlandığını savunmuştur. Altıncı cildin tamamlandığını savunan Konuk, şerhinin sonuna Sultan Veled’in beyitlerini de alarak fikrini destekleme yoluna gitmiş ve yedinci cildi reddetmiştir.

Tahirü’l-Mevlevî, üçüncü çocuğun sükût ettiğini ve hikâyenin tamamlandığını ifade etmiş, şerhinin sonuna Sultan Veled’in beyitlerini alarak *Mesnevî*’nin altı cilt olduğunu savunmuştur. Hayatı boyunca *Mesnevî* ve Mevlânâ muarızlarıyla mücadele eden ve eserleriyle bu saldırılara cevap veren Tahirü’l-Mevlevî yedinci cilde şiddetle karşı çıkmış yedinci cilt diye uydurulan esere; *Mesnevî*’nin altıncı cildinden birçok yerin alındığını, *Mesnevî*’nin birinci ve üçüncü cildinden alınan bazı hikâyelerin ise kendi görüşlerine göre değiştirilerek verildiğini dile getirmiştir.

Abdülbaki Gölpınarlı, üçüncü oğlanın halini “Allah bilir ya en küçük çocuk, ‘Ben insanı söz söylemeden anlarım, içinden geçeni bilirim.’ diyecek” ifadeleriyle anlatarak hikâyeyi tamamlamıştır. Gölpınarlı esas aldığı altıncı cildin nüshasının başında “*Tamâmet-i Kitâbü’l-Muvattadi’l-kerîm*” yazdığını dile getirerek *Mesnevî*’nin yedinci cildine karşı çıkmış, Ankaravî’yi yedinci cilde şerh yazmasından dolayı eleştirmiştir.

Mehmed Murad, üçüncü çocuğa kadının soru yöneltmediğini ve üçüncü çocuğun hikâyesinin yarım kaldığını dolayısıyla da altıncı cildin tamamlanmadığını savunmuştur. Altıncı cildin yarım kalması ortadayken yedinci cildin olamayacağını savunan Mehmed Murad, Ankaravî’nin yedinci cilt fikrine karşı çıkmıştır. Mehmed Murad, üçüncü çocuğun hikâyesinin yarım kaldığını söylemesi bakımından kendisinden önceki Şem’î Efendi ve Ankaravî; kendisinden sonra gelen Avni Konuk, Tahirü’l-Mevlevî ve Abdülbaki Gölpınarlı’dan farklı bir görüş ortaya koymuştur. Mehmed Murad, *Mesnevî*’nin tamamlanmadığını düşündüğünden olsa gerek şerhinin sonuna Sultan Veled’in *Mesnevî*’nin sonuna yazdığı beyitleri almamıştır.

Kaynakça

- Avşar, Ziya & Zeybek, Betül (2023). *Mesnevî'nin Türkçe Şerhleri*. Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları.
- Çamyar, Erol (2014). *Nakşibendî Mehmed Murâd Divânı (İnceleme-Metin)*. Yüksek Lisans Tezi, Ordu: Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Çelik, İsa (2002). "Mevlânâ'nın Mesnevî'sinin Tercüme ve Şerhleri". *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı 19, Erzurum, s. 71-93.
- Çelik, İsa (2002). Mevlânâ'nın Mesnevî'sinin Yedinci Cildi Üzerine. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı 20, s.85-98.
- Demirel, Şener (2007). "Mevlânâ'nın Mesnevî'sinin Türkçe Şerhleri Üzerine Bir Literatür Çalışması". *TALİD (Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi)*, Eski Türk Edebiyatı Özel Sayısı, Cilt 5, Sayı 10, s. 469-504.
- Gölpınarlı, Abdülbaki (1990). *Mesnevî Tercemesi ve Şerhi*. VI. Cilt III. Basım, İstanbul: İnkılâp Yayınevi.
- Güleç İsmail (2006). Mevlânâ'nın Mesnevî'sinin Tamamına Yapılan Türkçe Şerhler. *İlmi Araştırmalar*, S.22, s.135-154.
- Güleç, İsmail (2008). *Türk Edebiyatında Mesnevî Tercüme ve Şerhleri*. 1. Baskı, İstanbul: Pan Yayıncılık.
- Güngör, Özlem (2019). *"İsmâil Rüsûhî-yi Ankaravî Şerh-i Mesnevî (Mecmû'atu'l-Letâyif ve Matmûratu'l-Ma'ârif) (VI. Cilt) (İnceleme-Metin-Sözlük)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Niğde: Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi.
- Gürer, Dilaver (2010). Mesnevî'nin Son Hikâyesi Işığında Aşkın Anlatılmazlığı ya da Mesnevî Neden Sonlandırılmamıştır?. *Tasavvuf İlmi ve Akademik Araştırma Dergisi*, 1(25), 133-143.
- <https://acikkuran.com/2/156>.
- Konuk, Ahmet Avni (2006). *Mevlâna Celâleddîn Rûmî Mesnevî-i Şerîf Şerhi I Tercüme ve Şer.* (hzl. Selçuk Eraydın-Mustafa Tahralı), 3. bas., İstanbul: Kitabevi Yay.
- Konuk, Ahmet Avni (2011). *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*. (hzl.: S. Eraydın-M. Tahralı), C. 13, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Konuk, Ahmet Avni, *Mesnevî Şerhi*. Konya: Mevlâna Müzesi Kütüphânesi no. 4740, 6. Defter.
- Özdemir, Mehmet (2016). Mesnevî'nin Türkçe Şerhleri. *International Periodical for the Languages Literature and History of Turkish or Turkic*, (11/20 Fall), s. 461-502.
- Öztürk, Seyda (2007). *Şemî'nin (15.-16. yy.) Mesnevî Şerhi (İlk Türkçe Tam Mesnevî Şerhi)*. Yayımlanmamış Doktora tezi, İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Tahirül-Mevlevî (Tarihsiz). *Şerh-i Mesnevî (1-14)*. İstanbul: Şamil Yayınevi.
- Top, Hüseyin (2019). *Mesnevî-i Manevi Şerhi (12 Cilt)*. İstanbul: Rumi Yayınları.
- Uludağ, Süleyman (1992). "Bidâyet". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. C. 6, 132-133.
- Uludağ, Süleyman (2007). "Nihâyet". *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 33, 102.
- Uludağ, Süleyman (2010). "Sülûk". *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 38, 127-128.
- Uçar, Abdullah (2021). *Pîr Muhammed Efendi, Hazînetü'l-Ebrâr IV. Cilt, İnceleme-Metin-Sözlük*. Doktora tezi, Niğde: Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi.
- Ünal, Mehmet (2016). Mesnevî'nin Yedinci Cildinin Sıhhati ile İlgili Görüş ve Tespitler. *Journal of International Social Research*, Vol 9, Issue 42, p.395.
- Yalap, Hakan (2023). *Mesnevî'nin Türkçe Şerhleri*. Konya: Selçuk Üniversitesi Yayınları.
- Yilter, Sait (2016). *Şemî Şem'ullâh Şerh-i Mesnevî (VI. Cilt) (İnceleme-Tenkitli Metin Sözlük)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yazma Eserler

M. Murad-1 Nakşibendî, *Hülâsâtü's-Şürûh* (I-II,III, IV,V ve VI. Cilt). İstanbul Üniversitesi Ktp., no: TY 6309-6310-6311-6312-6313-6314-6315.

M. Murad-1 Nakşibendî, *Hülâsâtü's-Şürûh*, Süleymaniye Kütüphanesi [M.Arif-M.Murâd] [113/1- 3-4-6].

M. Murad-1 Nakşibendî, *Mâ Hazar*. Süleymaniye Ktp. Mehmed Ârif Koleksiyonu, No. 260.